

Іван Франко  
поема “Похорон”  
1899

Ілюстрації:  
*Мікалоюс Константінас Чюрльоніс,*  
цикл “Funeral Symphony” (1903)  
([http://ciurlionis.licejus.lt/T\\_Laid\\_simf\\_en.htm](http://ciurlionis.licejus.lt/T_Laid_simf_en.htm))

Розпізнавання та оформлення:  
*Олександр Франчук*  
(з [Франко І. Твори в 50-ти томах \[Т. 5\]](#)  
[Оцифровано Гуртом](#))



**Іван Франко**

(1856—1916)

## ПОХОРОН

Легенда про великого грішника, що навертається на праведний шлях візією свого власного похорону, стрічається часто в життях святих та пришпилилася в Іспанії до оповідань про грішне життя Дон-Жуана де-Теноріо. Може, закинуть мені, що я позбавив сю легенду аскетично-релігійних мотивів і переніс її на чисто світський ґрунт, — але й се в значній мірі зроблено вже в оповіданні про Дон-Жуана. На сій старій основі я спробував виткати нові взірці. Наш час великих класових і національних антагонізмів має значно відмінне поняття про великого грішника, ніж час Філіппа II і Торквемади. В тім однім пункті я дозволив собі трохи змодернізувати стару легенду, лишаючи, зрештою, її основу незмінену з усіми її алегоріями і символами. Може, стріне мене закид, що все тут занадто темне і невмотивоване. Що ж, такий закид буде потроху і оправданий, та я думаю, що, вглибившись трохи і прочитавши поему другий раз, кождий побачить, що вона не так-то дуже й темна. Зрештою, кому нелюбо, нехай і не читає.

# I

Велика зала світлом вся залита.  
Горять лампи й рясні жирандолі,  
І повінь іскор, наче стежка бита,

У дзеркалах великих ллється долі.  
Там на галерії музика грає,  
Гримить, то плаче, мов дитина в полі.

Посеред зали стіл довжезний сяє  
Від срібла, скла й точеного кришталю,  
І довгий ряд букетів розділяє,

Мов скиба із смарагдів і коралю,  
Вподовж його сніжисто-біле поле.  
Вельможне панство заповнило залю:

Блиск туалет аж сліпить око кволе;  
Горять алмази, чути шелест шовку,  
А блиск очей красунь аж серце коле.

Мов п'яний, зір блукає: тут головку  
Чудову схопить, там лице марсове,  
Там сніжно-білу шийку. Без умовку

Розмова ллється, клекотить чудове  
Гудіння, де сотки шумних привітань,  
Солодкі шепти, срібний сміх, перлове

Признання, град уриваних запитань  
Мішається, витворює вражіння  
Живої маси, де з турбот і скитань

Втишається душа, щеза сумління,  
Все одиничне тає, пропадає,  
Живе лиш тлум, гуртове сотворіння.

Ось панство звільна при столі сідає.  
Довжезний ряд — по черзі, чорні фраки  
Й цвітисті строї. Тихо доглядає

Порядку служба; думав би, що таки  
Сам з себе кожний там сів, де належить  
За честь, літа й службовії відзнаки.

Почався бенкет. Шумно! Не бентежить  
Нікого з тих шести соток ізбраних  
Ніяке горе, шляху їх не стежить

Ніякий ворог, в ясних блисках ранних,  
У пурпуровім сяйві перед ними  
Весь світ. Нема убогих, безталанних!

Так дзвінко ті сміються херувими  
У модних сукнях! Щиро так жартують  
Пани створіння! Мов солодкі рими

Складаються в гармонію, римують  
Розмови, й брязкіт срібної посуди,  
І колір вин, що в келихах шумують.

Свобода тут підносить кожді груди,  
І радістю палають кожді очі,  
І гордощами, що минули труди,

Що день настав після страшної ночі!  
Здобута величезная побіда,  
Не зможе вже підняти і не схоче

Грізна рука розбитого сусіда.

II

I я сидів на бенкеті між ними,

Та не було в моєму серці тону  
Веселості й свободи ні краплини.

Мов Юда той серед синедріону,  
Котрому він Христа продав на муки,  
Так я сидів на бенкеті отьому.

І я, всміхаючись, стискав ті руки,  
Щойно з крові братів моїх обмиті,  
І ссали грудь мою їдкі гадюки.

Блискучі дами, радощами ситі,  
Гляділи то цікаво, то згїрдливо  
На мене й усміхи душили скриті.

А я, хоч серце рвалося, лїниво,  
Спокїйно поводив по них очима  
І усміхавсь — щасливо чи сонливо.

Музика грає... В моїм мозку блима  
Якийсь там огник, спомин незабутий,  
І враз він різко заскрипів дверима,

І рїй якийсь ввїрвавсь кровавий, лютий,  
І крик піднявся, плач і зубний скрегїт:  
«Ти зрадник! Зрадник! Зрадив люд закутий»

Музика грає, мов чортівський регїт,  
Мені ж мороз подрав поза спиною,  
І тілом затрусив смертельний дрегїт.

Ох, та музика! Пощо там за мною  
Вона реве і душу всю термосить,  
Мов вітер пустку з ветхою стїною?

Чого та скрипка плаче і голосить,  
Мов сто мамів ридає за синами?

Чого той бас реве і помсти просить?

Пощо мені такими голосами  
Пригадувати те, чого й без того  
До гробової не забуду ями?

Я ж тямлю: позавчора ще нас много  
Грізною армією йшло до бою,  
А кожний повен був огню святого.

Я ж тямлю: за права людей, за волю  
Ми піднялись на кривдників відвічних,  
Своєю кров'ю всім купити долю.

Вже много військ їм ми розбили стрічних,  
З землею много їх твердинь зрівняли  
І славою діл своїх героїчних

Ми решту, як зайців, все далі гнали.  
Ті, що тепер так бучно бенкетують,  
Як цупко ще позавчора втікали!

Тепер вдають хоробрих і жартують,  
Та, певно, ще їм дроз по нервах ходить.  
Аж на побитих страх свій відкатують!

О, страх найгіршую жорстокість родить!  
Я тямлю, як ми їх зігнали в купу,  
Як рибу в сак. Ось-ось перегородить

Наш відділ їм утеку в нічку глупу!  
Ось наш залізний перстень їх обхопить  
І впре в долину, мов пшоно у ступу,

І всю їх міць в їх власній крові втопить.  
Вже все було на той удар готове,  
Вже руки ждали за мечі ухопить,

Завзяття тліло тисячоголове,  
І зуби зціплені знаку чекали,  
І в грудях спертий дух, уста без мови...

Вони ж, мов вівці ті в кошарі, спали;  
Безрадність і зневіра в власні сили  
Їм обережність навіть відібрали.

Один лише не спав, один в тій хвили  
Про всіх їх думав — князь он той, з лицем  
Блідим, мов труп, он той дідусь похилий!

Він, за старця перебраний, тихцем  
Прийшов до мене і почав шептати...  
Прикинувсь моїм ангелом, вітцем!

Він, сатана, аж плакав, щоб налляти  
Мені крізь вухо в саму душу трути,  
Щоб свій язик гадючий підіпхати

Мені під серце! Змію, змію лютий!  
Ти побідив! В душі моїй дупло  
Знайшов і вліз. Я зрадив люд закутий!

Я зрадив месників і вибрав зло.  
Братів покинув, видав на різницю!..  
Ще день минув, а сонце як зайшло,

То нашу славу вклало у гробницю!  
Герої наші, мов снопи, купками  
В крові лежали; мов коса пшеницю,

Стяла їх смерть зрадливими руками.  
Ніхто не втік. Коли їм стало звісне  
Моє відступство, йшли на смерть без тями



Музико, цить! Бо в мене серце трісне!

### III

Музика стихла. Зо стола посуду  
Зняли, вина в чарки поналивали,  
Втишився гомін зібраного люду.

Всі наперед порядок тостів знали  
І знали: перший князь промовить має, —  
З цікавістю його промови ждали.

Він встав і так з усмішкою мовляє:

«Господу дякувать,  
Панство моє,  
Що нам підскакувать  
Ниньки дає.

Що ще нам дихати  
Ниньки велів,  
Не в траву пчихати,  
Слухать чмелів.

Але ж бо круто вже  
З нами було!  
Бачиться, люто все  
Пекло гуло!

Бачиться, уші вже  
Чорт наострив,  
На наші душі вже  
Міх свій розкрив.

Стерпла нам шкура вже,  
Кіс сліпив блиск,  
Хлопського шнура вже

Чули ми стиск.

В костях зненацька щось  
Мерзло й пекло,  
Мов там багацько ось  
Ціпів пройшло.

Досі розмислити  
Я не зумів,  
Як се ми виштрикли  
Чорту з зубів?

Чи, обчислившись,  
Сам зміркував,  
Що, поспішившись,  
Страту би мав?

«В пеклі, в огні? О ні,  
Розхід оден!  
З них на землі мені  
Ліпший хосен!

Хай ще побавляться,  
Як чия хіть!  
Час прийде, ставляться  
Всі в мою сіть».

Що, не логічно б він  
Се міркував?  
В логіці вічно він  
Сильний бував.

Фрази загальної  
Він не признасть,  
З стежки реальної  
Збиться не дасть.

Всякі принципи  
Приймає на сміх:  
Хай там дуріпи  
Тримаються їх!

Всі ідеали —  
Брехня і бридня.  
Словом, панове, він  
Наша рідня.

Майстер в політиці,  
В штуці життя.  
Всі наші світочі —  
Його дитя.

Він наш учитель є  
З давніх-давен,  
Він наш спаситель є,  
Він джентельмен.

Честь йому перед всім, —  
Се свіжий спорт.  
Вгору чарки знесім:  
Хай живе чорт!»

Музики грім. Панове якось мляво  
Всміхаються, мабуть, їм се не в смак,  
Лиш дехто рже: «Г-ге, браво, князю, браво!»

Князь іронічно глипнув, потім знак  
Рукою дав, музику притишив,  
А потім, знов піднявшись, мовив так:

«Даруйте, панство, я ще не скінчив.  
Три струни є на моім інструменті, —  
Сю я, мабуть, зарізко наточив.

Стрібуймо другу! Я скінчу в моменті».

#### IV

«Панство, даруєте,  
Що я наплів!  
Більше не вчуєте  
Безбожних слів.

Геть, мано! Спадь від нас!  
Є ще в нас честь.  
Apage, Satanás! <sup>1</sup>  
Бий тебе хрест!

Ми не соколики,  
Дявольський рід,  
Ми є католики  
Вірні, як дріт.

Ми не єретики,  
Не атеїсти,  
Нам для естетики  
В пекло не лізти.

Хоч часом свічечку  
Чорту ткнемо,  
Богу ж щонічечку  
По дві жжемо.

Справи тілеснії  
Дідьчі в нас всі,  
Але небеснії  
Іскри в душі.

Тіло наплутає

---

<sup>1</sup> Відійди, сатано! (*франц.*). — *Ред.*

Тут на землі,  
Хай же спокутує  
Там у смолі.

Але щоб душу бог  
Нашу прогнав  
В темний, пекельний льох,  
В затхлий канал,

Щоб між розбійників  
Підлих жидюг,  
Між свиногінників,  
Хлопів, злодюг,

Між бидло те брудне,  
Щоб там у ад  
Йшов за пусте-дурне  
Аристократ, —

Щоб та блискучая,  
Ніжна душа,  
Квітка пахучая  
Йшла до коша, —

Щоб сей найкращий твір,  
Божий напій  
Пхать до пекельних дір  
Чорту на гній, —

Ні, щось таке дзвонить —  
Се просто сміх!  
Щоб се міг бог чинить, —  
Думати гріх.

Бог, найчільніший той  
Аристократ,  
Він би юрбі гидкій

Мав бути брат?

Нас би він мав судить  
Задля голоти?  
Ні! Можуть се твердить  
Лиш ідіоти.

Я, мої панство, сю  
Віру кохаю:  
Нас він готує для  
Розкошів раю.

Щоб, перейшовши сю  
Земную школу,  
Вміли з ним бавиться  
Вічно посполу.

Він-то тепер, коли  
Тисли нас хлопи,  
Спас нас чудесно, мов  
Ноя з потопи.

А що нас шарпати  
Сміли ті хами,  
Поле великеє  
Вкрив їх кістками.

Щоб знали кпи дурні:  
Хлоп — то худоба,  
А тільки ми одні —  
Божа подоба.

Щоб знали: хлоп — то гній  
У огорожі,  
Тільки пани є в ній  
Пишнії рожі.

Бог тільки нам отець,  
А їм вітчим;  
Нам тільки добрим є.  
А їм грізним.

Щоб нам розрадувать  
Хвильку буття,  
Сотням їх знівечить  
Ціле життя.

Щоб на годину нам  
Гумор направить,  
Сто їх на цілий вік  
Радості збавить.

А щоб знав люд той, як  
Чтити нас мусить,  
За один волос наш  
Сто їх роздусить.

Всюди і все така  
Божая міра!  
Се моя етика,  
Се моя віра!

Те, що нам сталося  
Вчора й сьогодні, —  
Доказ найкращий нам.  
Чого ми годні.

Доказ найкращий нам,  
Хто за нас дбав,  
Хто нас тим ящурам  
Зжертви не дав!

Хто своїх вибранців  
Вірно беріг,

Щоб їх сей дикий тлум  
Стлумить не міг.

Щоб не втопила нас  
Темная дич,  
Світ не зопхнула  
У варварства ніч.

Щоб під їх плахтищем  
Цвіт наш не всох...  
Наш бог є шляхтичем!  
Vivat наш бог!»

Музики грім. Панове якось мляво  
Всміхаються, мабуть, їм се не в смак,  
Лиш дехто рже: «Г-ге, браво, князю браво!»

Князь іронічно глипнув, потім знак  
Рукою дав, музику притишив,  
А потім, знов піднявшись, мовив так:

«Даруйте, панство, я ще не скінчив  
Чи знов я переборщив в сакраменті?  
Га, годі! Так мій дух мене навчив

Ще пару слів лише. Скінчу в моменті»

V

«Панство любе, жарт набік!  
Говорім про річ практично.  
На остатній наш успіх  
Я дивлюсь досить критично.

Чи там бог, чи чорт нас спас  
Се вже як собі хто віда;  
Ще одна така побіда,



І могло би бути по нас.

Хоч то звісно, що наш рід  
Зріс не з солі і не з ролі,  
Але нині інший світ,  
А як б'ють, то «bardzo boli»<sup>2</sup>.

А втім — як чий смак! До ката!  
Може, й досі є такі,  
Що понад вино й дівчата  
Люблять рани й синяки.

Я — в покорі признаюся —  
Не числю себе до них,  
Без тих боїв, війн страшних  
І без слави обійдуся.

Я не буду величать  
Тих, що на вчорашні бої  
Йшли відважно, так сказати,  
Як правдивії герої».

(На лиці князевім тут  
Іронічний усміх мигнув  
І він зараз в інший кут  
В своїй мові лука вигнув).

«Я, панове, дипломат,  
Що по бою лічить страти,  
Лічить зиски, щоб завдати  
Ворогові крайній мат.

Те, що ми здобули в бою,  
Се побіди перша часть;  
Тільки праця головою

---

2 Дуже болить (польськ.). — Ред.

Перемогу всю нам дасть.

Трупи... кров... ну, слава — все  
Виглядає сіро, буро.  
Що за плід се принесе?  
Нумо думать «pro futuro!»<sup>3</sup>

Хто нам вкаже ясний шлях,  
Як держать в руках здобуте  
І приборкать плем'я люте,  
Не б'ючись з ним по полях,

Без пожежі, крові, сварів,  
А спокійно й певно, той  
Варт найвищих лаврів, дарів,  
Той найбільший з нас герой».

Музики грім. І оплески, і брава...  
Та князь на них уваги не звертав, —  
Він знав, що варта в тій громаді слава

По хвилі граф помалу з місця встав,  
О склянку брязнув і князю вклонився,  
Від нього дозвіл річ держать дістав.

Гладкий, здоровий, він відсторонився,  
Щоб рухатись свобідно, наче слон,  
Що серед сойму звірів опинився.

Почав. Різкий, твердий його був тон.

VI

«Що тут довго міркувати?  
Чи міркує той, хто мусить

---

<sup>3</sup> Про майбутнє (лат.). — Ред.

З диким звіром воювати?  
Б'є і дусить.

Дав нам бог минути смерті,  
Непокірних дав побити, —  
А що з рештою робити?  
Тільки дерти.

Всякий спосіб тут придалий:  
Сила слова і жандарма,  
Щоби тлум отой зухвалий  
Гнути в ярма.

Перша річ — щоб був він голий!  
З бруду, голоду, хробацтва  
Щоб не вибився ніколи  
І з жебрацтва.

Друга річ — щоб був він темний,  
Знав, що думать — смішно й підло  
Що він раб, хробак той земний,  
Панське бидло.

Третя річ — щоб був безличний,  
Дав собі плювати в морду,  
Знав, що всі для нього мають  
Лиш погорду.

Хлопську як зігнеш натуру?  
Гладь смирніших і бідніших,  
Щоб з багатших і бутніших  
Дерти шкуру.

А тим псюкам, недоукам,  
Що хтять люд підняти к собі, —  
Куку в руку або буком  
Бух по лобі!

А ті школи, відки вийшла  
Лютих псів на нас когорта,  
Всіх докторів, професорів —  
Геть до чорта!

Ті газети, що до бунту  
Піднімали люд той клятий —  
Видушити, зруйнувати  
Всі до шпунту.

Ті спілки, крами і каси,  
Зсипи, читальні громадські, —  
Все те — зборища лайдацькі,  
Без прикраси.

Вийняти їх з-під закона!  
Лиш один для них — до ката!  
Дать параграф: заборона,  
Конфіскаата!

Або згинем по-жебрацьки,  
Або сильними руками  
Виб'єм дух з них гайдамацький  
Канчуками.

Жадних прав! Ні навіть шепту  
Про якісь новії ери!  
А на бунт одну рецепту:  
Манліхери.

Хлоп до праці, не до ради,  
До податків, не до складок,  
До грабель, а не до шпади —  
Се — порядок.

Його річ — покора й жертва,

Як лиш бульбу, хліб і борщ ма;  
Його святощі — то церква,  
Двір і коршма.

Се наш ґрунт. Пожруть дракони  
Нас, коли зйдемо звідсі.  
Лиш держімо ті закони  
Твердо! Діхі»<sup>4</sup>.

Музики грім. Панове плещуть браво,  
До графа тиснуться і гратулюють,  
З усіх боків стискають руки жваво,

Лиш дами трохи кривляться, вахлюють  
Гарячі лиця. Чути десь: «Гі done!»<sup>5</sup>  
Брутально! Нас вони компрометують!

Які принципи! Що за грубий тон!»  
В тій хвилі князь потис за срібний дзвоник —  
Се знак тиші. І з місця встав барон,

Щоб говорить. Він скочив, наче коник,  
І випрямив свою дрібну фігурку  
(Його здрібніло й кликали «бароник»).

Меткий, верткий, мов лялечка на шнурку,  
Він славився між панством лібералом  
(Недаром дід його носив ярмурку!).

Він говорив, мов кінь, що гонить чвалом  
І фирка, рже, біжить, копитом гряде;  
Тут пафосом сипнув, там комуналом,

Вертівсь, як вуж, коли на хвіст хто стане.

---

4 Я сказав (лат.). — Ред.

5 Тьфу! (франц.). — Ред.

## VII

«То вже Монтеस्क'є сказав, панство моє,  
Що кождий народ в таких правах жиє,  
Які заслужив собі мати.  
І се також певне, що висловив Міль,  
Що тільки висока, величнaя ціль  
Упавшого може підняти.

Ми ниньки в упадку подвійно тяжкім;  
Ніхто нас не любить, не маєм на кім  
Опертися в хвилі негоди.  
Своєї держави не маєм давно,  
Лишилось нам предків надбання одно:  
Здобутіи ними народи.

Лишились безсмертніи унії ті,  
Непорвані зв'язки і шлюби святі,  
Заключені скрізь добровільне,  
Та сума симпатій покровних племен,  
Що нам запевняла від давніх-давен  
Пановання в них неподільне.

Підношу се з натиском, панство моє:  
Се плуга, не шаблі пановання є,  
Культурності, а не розбою;  
Ми не для забору у край сей ішли,  
А в жертву себе ми йому принесли,  
Його захищали собою.

Ми світло прогресу у варварства тьмі.  
Що гнувся народ сей у панськім ярмі —  
Потрібно було й натурально:  
Ми вищі ідеї плекали в той час,  
Він праці, порядку навчився від нас,  
Втягнувся, піднісся морально.

Отсе, моє панство, є наш заповіт,  
Котрим живемо ми вже тисячу літ,  
Його нам забути не вільно!  
Що хлоп збунтувався, се сумно — та нам  
Не мститься, а дбать, щоб він каявся сам.  
Піддався нам знов добровільно.

Що всіх непокірних ми витяли впень,  
Се добре, та є се півділа лишень, —  
А друге почнімо в сій хвили.  
Зробім, щоб пізнали безглуздий свій гнів,  
В нас бачили своїх природних панів,  
Щоб нас шанували й любили.

Канчук, конфіската, відбирання прав,  
Гніт, здирство, усе те, що раяв пан граф, —  
Тепер се є анахронізми;  
Хосен з них непевний, а певний скандал.  
Що скаже Європа? Перед трибунал  
Історії станем які ж ми?

Се, панство кохане, не фрази пусті:  
Усе для нас мусять лишиться святі  
Традиції нашого роду.  
Як згодяться буки, жандарми, раби  
І той наш величний девіз боротьби:  
«За нашу і вашу свободу»?

Тепер органічної праці пора!  
Хай згине шляхетська натура стара,  
Шляхетське недбальство й неробство!  
Політика наша така має бути,  
Щоб землю і серце народу здобуть,  
Uobywatelić to chłopstwo<sup>6</sup>.

---

6 З цього мужицтва зробити громадян (польськ). — Ред.

На економічному полі в сих днях,  
У банках, щадницях, спілках, копальнях  
Чекає нас праця подвійна;  
У моїм умі вже малюється враз  
Широка, багата, спасенна для нас  
Політика інвестиційна.

Кінчу. О, коби було слово моє,  
Мов дзвін, що заснути вночі не дає  
І геть градові жене хмари!  
Щоб страх розігнало ще свіжий отсей  
І пристрасті більма зняло нам з очей,  
Прогнало минувшини мари!

Вже ж певно, що скаже громада, те й я  
Робитиму, хоч би розвага моя  
В тім бачила злочин і згубу, —  
Тож я піднімаю свій голос отсе:  
Вважайте, панове, на все, а над все  
На нашу батьківщину люблю!»

Музики грім. Лиш дехто кине бравом.  
Панове кривляться. В громаді тій  
Не в тоні ялось бути лібералом.

Барон, своє сказавши, сів як стій.  
Він змучився, зопрів, розчервонівся,  
Мовби пробіг через різковий стрій.

Князь задзвонив, і шум успокоївся,  
І промовлять піднявся генерал,  
Що в бою честі й сорому наївся.

Старий рубака. Бойовий сигнал  
Для нього був, мов для коня острога,  
Але стратегії ні в зуб не знав.



У небезпеці знав лиш шаблю й бога,  
Страх смерті був зовсім йому чужим.  
«Честь або смерть! Все простая дорога!» —

Се був девіз його. Крутих стежин,  
Побіди без найбільшого зусилля  
Не знав, дипломатичних крутанин

Ненавидів. Бій був йому весілля,  
Найвища проба мужеських чеснот. —  
Життя й людей цинив він лиш відсіля.

Почав, вином прополоскавши рот.

## VIII

«Коли по битві коло Саламіни  
Щасливі греки почали шукати,  
Хто з них найбільше заслуживсь Елладі,  
Кому би першу надгороду дати,

То по глибокій, мудрій застанові  
Рішили: кождий так боровся сміло,  
Таким палав чуттям патріотичним,  
Всю силу й душу клав у спільне діло,

Що надгороди першої нікому  
Народ признать не може й не бажає.  
Бо надгороди тої справедливо  
Сам себе кождий гідним уважає.

От так і в нашім тім остатнім бою,  
Коли вже ворог бив без застанови  
Не в армію, не в вежі, ані в мури,  
А в нашого існування основи,

Коли здавалось, що на нас повстали  
Не люди, але всі живла природи,  
Земля, повітря, і вода, і скали,  
Що вже остатній нам кінець приходить, —

В тім бою кождей з нас стояв так твердо  
І сили й ум сплітав в одно огниво, —  
Що надгороду дати комусь одному  
Було б несправедливо й неможливо.

Най кождей сам собі таку признає,  
Якої варт перед самим собою.  
А другу надгороду тим признаймо,  
Що головами полягли у бою,

На третю надгороду, панство любе,  
Є тут аж два між нами кандидати:  
Заслуги їх усім вам добре звісні,  
Тож розсудіть, кому її признати.

Один в момент найтяжчої зневіри,  
Коли топір уже блищав над нами  
І, бачилось, нема для нас рятунку,  
З біди нас вивів хитрими словами.

Не військовою штукаю, не жаром  
Чуття на подвиг він підняв громаду,  
А ворогові труту влив у душу,  
Його спокусив на відступство й зраду.

Се правда, ворог сяк чи так побитий,  
Ми сяк чи так втекли від згуби й шкоди, —  
Та я міркую, що гнила побіда  
Хіба гнилої варта надгороди».

Між панством шум. Всі лиця простяглися  
Князь кинувся, мов голий у кропиві.

Та генерал немов того й не бачив  
І далі лив слова медоточиві.

«А другий кандидат — той, що недавно  
На нас провадив армію ворожу,  
Топтав, і бив, і гнав нас без пощади,  
І впер нас у залізну огорожу;

Той сам, що нас притис на край загуби,  
В остатній хвилі відмінив свій намір,  
До нас пристав, нам видав сили й плани  
Противників і став для нас як шамір,

Як камінь той чудовий, що від нього  
Скляні й залізні прискаються стіни.  
Додав нам духу, насталив нам руки  
І вивів нас із згуби і руїни.

На трупах тих, що вчора звав братами,  
Плебей здвигнув тріумф аристокрації;  
Свою вину змазав він морем крові, —  
Взір дивної, страшної абнегації.

Не входжу в наміри його — хай судить  
Їх бог! Його ж страшне, велике діло  
Придавлює мене своїм розміром, —  
Йому признаймо надгороду сміло!»

Грім оплесків. Гучні, скажені брава.  
Всі встали. Генерал пугар подвійний  
У руки взяв, до мене наблизився  
І так сказав — блідий та супокійний:

«Ну, пане Мирон, ви є наш спаситель,  
За те від нас вам слава і подяка.  
Ще хвилечку заждіть, хай щире слово  
Вам висловить старий, тупий рубака.

Ви демократ, плебей і консеквентно  
Робили те, що мусили, мій друже.  
Ви підняли на нас народ розжертвий, —  
Як ворога я поважав вас дуже.

Як зрадили свою ви рідну справу,  
Як перейшли до тих, що хоч приймають  
Услугу вашу, але вам чужії  
І рівним вас ніколи не признають —

Тоді для мене вмерли ви, мій пане,  
Сплили, мов гук нестрійного акорду;  
Ми визискали вас, та нині маєм  
Для вас лишень обридження й погорду.

Не вірте усміхам і компліментам!  
Для нас ви ворог, зрадник і простак.  
Не ждїть, щоб я свою подав вам руку!  
А се здоров'я ваше п'ю ось так!»

І о поміст пугар з усеї сили  
Він кинув, і пугар лиш бренькнув раз  
І прис на тисячі дрібних відломків,  
Вино ж, мов кров, оббризкало всіх нас.

Мертва тиша. Ніхто з присутніх там  
Такого, знать, не надїявсь фіналу.  
Тривожне «ах!» почулось з-поміж дам.

Забувся й князь, музикам дати сигналу  
Не змігся; клопітно панове вниз  
Схиляли очі, боячись скандалу.

Лиш я стояв спокійний. Перун блис  
І вдарив, — більш чого мені бояться?  
Безмірний холод, мов кліщами, стис

У мене серце... «Зрадця! Зрадця! Зрадця!» —  
Лунало десь — чи в мні, чи то вкруг?  
Уста ж безстидно почали всміхаться.

В тій хвилі князь шепнув одному з слуг,  
І сей підбіг до мене й нахилився.  
«Чи хочуть пан промовить дещо вслух?»

Почувши се, князеві я вклонився.  
Сей задзвонив. «Пан Мирон промовля». —  
Всім важко стало, вид у всіх змінився —

І скрізь тиша мертвая залягла.

## IX

І я почав: «Шановний генерале,  
Позволь, щоб я тобі сказав два слова.  
Твоя правиця — хай і так, залізна,  
Та думка в тебе, вибачай, — дубова.

Ні премії від тебе, ні догани  
Я не жадав і о твій суд не стою, —  
А те, що ти сказав ось тут, се доказ,  
Як мало ще знайомий ти зо мною.

Один мій вчинок своїм ліктем зміряв  
І мовиш: «Зрадник! Всякий се розчовпа».  
От так сліпий в слона обмацав ноги  
І мовить: «Слон подібний є до стовпа».

Та не в докір тобі се я говорю,  
Ти висловив лиш те, що дума всякий;  
Ти лиш щиріший; те, що всі скривають,  
Ти виявив і варт за се подяки.

Тож не тобі одному — як на тєє  
Пішло вже, що сказати правду мушу —  
А всьому сьому збору, всьому світу  
Правдиво я свою відслоню душу».

(При тих словах душная атмосфера  
Прояснилась, розтаяло студене  
Пригноблення, повеселіли лица,  
Цікаво позверталися до мене.)

«Я є плебей, — сказав наш генерал. —  
Що вів і зрадив хлопськеє повстання  
І на плебейських костях допоміг  
Здвигнуть аристократів панування.

Чи справді так? І чим же я плебей?  
Тим, що родивсь у низькій, хлопській хаті?  
Немов і князь не міг родиться там?  
Не родяться плебеї і в палаті?

Чи є плебейське що в моїм лиці,  
В моїх чуттях, і помислах, і мові?  
Ні, зроду я плебейства ворог, рад  
Його знівечить у самій основі.

Від перших літ, коли в мні тямка встала,  
З плебейством я воюю без упину.  
І я плебей? Ні, я аристократ!  
Таким родився і таким загину.

Я з тої раси, що карка не гне,  
Глядить життю і смерті в очі сміло,  
Що любить бій, що просто, грімко йде  
На визначене їй судьбою діло.

Я з тих, що люд ведуть, мов стовп огнистий,  
Що вів жидів з неволі фараона;

З тих, що їм дана власть і ціль висока, —  
Життя чи смерть, все є для них корона»

(На лицях моїх слухачів заблисне —  
Де-де легенький усміх іронічний;  
Мене, мов прутом, він по серці цвіга,  
Та я спокій ще вдержую стоїчний.)

«Се правда, я сей хлопський бунт підняв,  
Щоб люд сей вирвать з вашої неволі,  
Щоб збуркати його з важкого сну,  
Зробити паном на своєму полі.

Я гнав його, немов лінивий скот,  
В огонь і в січу, в труди й небезпеки,  
Щоб знівечить плебейські всі інстинкти  
Щоб гартувались лицарі-запеки.

І близька вже була моя побіда,  
Та я пізнав, що се побіда мас,  
Брутальних сил, плебейства і нетями,  
А так не хтів я побідити вас.

О, я пізнав, що, так вас побідивши,  
Своєї місії я не сповню,  
Що ворога я посаджу на троні,  
Під власний дім підкину я вогню.

Я бачив, як ті лицарі завзяті,  
Що йшли в огонь, що бились, як орли,  
В душі своїй були і темні, й підлі,  
Такі ж раби, як уперед були.

Я бачив, що якоїсь іскри треба,  
Щоб душі їх розжеврить, запалить,  
Щоб вуголь їх в алмаз перетопився, —  
З такими б тільки міг я побідить.

І я зламав той знаряд непридалий,  
Спокусу дешевих побід відверг,  
Бо краща від плебейської побіди  
Для них була геройська смерть тепер».

(Всміхались дами. Де в кого з панів  
Явились знуджені, kwasні міні, —  
Сказати б то: «Бреши собі здоров!»  
Ей, грубшим вас кінцем заїду для відміни!)

«Народну справу мав я погубити,  
А вашу владу скріпить від того дня?  
Невже ж ви так сліпі, що власний розум  
Вам не кричить на се: брехня! брехня!

Чого не мав сей люд для повної побіди?  
Фізичних сил? О ні, він мав їх тьму.  
Лиш ідеалу брак, високих змагань, віри, —  
І се, панове, се я дав йому.

Всі ті, що згибли у остатній січі,  
Ну, чим були б вони в спокійний час?  
Раби, воли, що прожили б весь вік свій,  
Хиляючись, працюючи на вас.

Тепер вони погибли як герої  
І мученицький прийняли вінець.  
Їх смерть — життя розбудить у народі.  
Се початок борні, а не кінець.

Тепер народ в них має жертви взір  
І ненастанний до посвят підпал;  
Їх смерть будуючі роди переродить,  
Вщепить безсмертну силу — ідеал.

А ви — ну, що дала вам ся побіда?



Зміцнила вас? О ні! Зміцнила ваші пута!  
Для вас вона сим пам'ятна одним,  
Що зрадою і підлістю здобута.

Для вас вона — пухкий, затрутий хліб.  
Гнилі — ви гнитимете дальш від неї.  
Я — вас скріплять? Я викопав вам гріб,  
Бо я — аристократ, а ви — плебеї.

О так, стискайте зуби й кулаки!  
Я гордо се говорю вам, без ляку:  
Ненавиджу вас всіх і бриджусь вами,  
Ви парфумовані плебеї в фракю!

Ви паразити з водянистим мозком,  
Ви неробучі, загребущі руки,  
Ви, у котрих з усіх прикмет звірячих  
Лишились тільки хитрощі гадюки!»

Тут гамір, крик скажений заглушив  
Мою промову. З місць усі зірвались,  
І против мене тлум цілий спішив.

Сі за склянки, ті за шаблі хапались,  
Ревли: «Мовчать! Розсічемо! Проч з ним!»  
Блідії дами за мужчин ховались.

Я не дрогнув між натовпом грізним.

Х

В тій хвилі залунало: Бам! Бам! Бам!  
Дванадцята година! Чи година?  
Бам! Бам! Бам! Бам! — лунає тут і там.

Здається, в місті дзвонів половина  
Реве. Бам! Бам! Все дужче, все міцніш!

Немов якась могутня хуртовина,

Страшенні тони б`ють! Немов той спіж  
Росте, а з ним росте і тонів сила,  
А кожний душу прошиба, мов ніж.

Бам! Бам! Бам! Бам! Мабуть, заголосила  
Уся земля і з жаху вся тремтить,  
І вся вона — розрита могила.

А голос все міцніє, б'є блакить...  
Ні, се блакить є тим великим дзвоном,  
А велетень по ньому б'є щомить!..

Бам! Бам! Гримить погрозою, прокльоном,  
Розпукою. І косу смерть взяла,  
Щоб все життя скосить одним розгоном.

І в залі стала враз юрба ціла,  
Закаменіла. Почало міниться  
Яркеє світло. Зразу поплила

Пурпура, мов кровавая криниця;  
Вона пожовкла, — в жовтім блиску тім  
Вид трупів разом прийняли всі лица.

Ось блиск посинів, і страшений грім  
Чи з неба? з пекла? все зглушив, основи  
Землі затряс, і похитнувся дім.

А світла блиск зробивсь фіолетовий,  
А там зелений. Всі пани й пані  
Були, мов тіні, мов екран газовий:

Крізь них було все видно на стіні.  
Лиш князь сидів, цинічно усміхався,  
Очима знак якийсь давав мені,

І тих очей його я так злякався,  
Що скочив, мов опечений. Де я?  
Чого я тут? В яку нору запхався?

На світ! На світ! Уся душа моя  
Кричить: на світ! Хай там землі основи  
Валяться! Хай пекельная змія

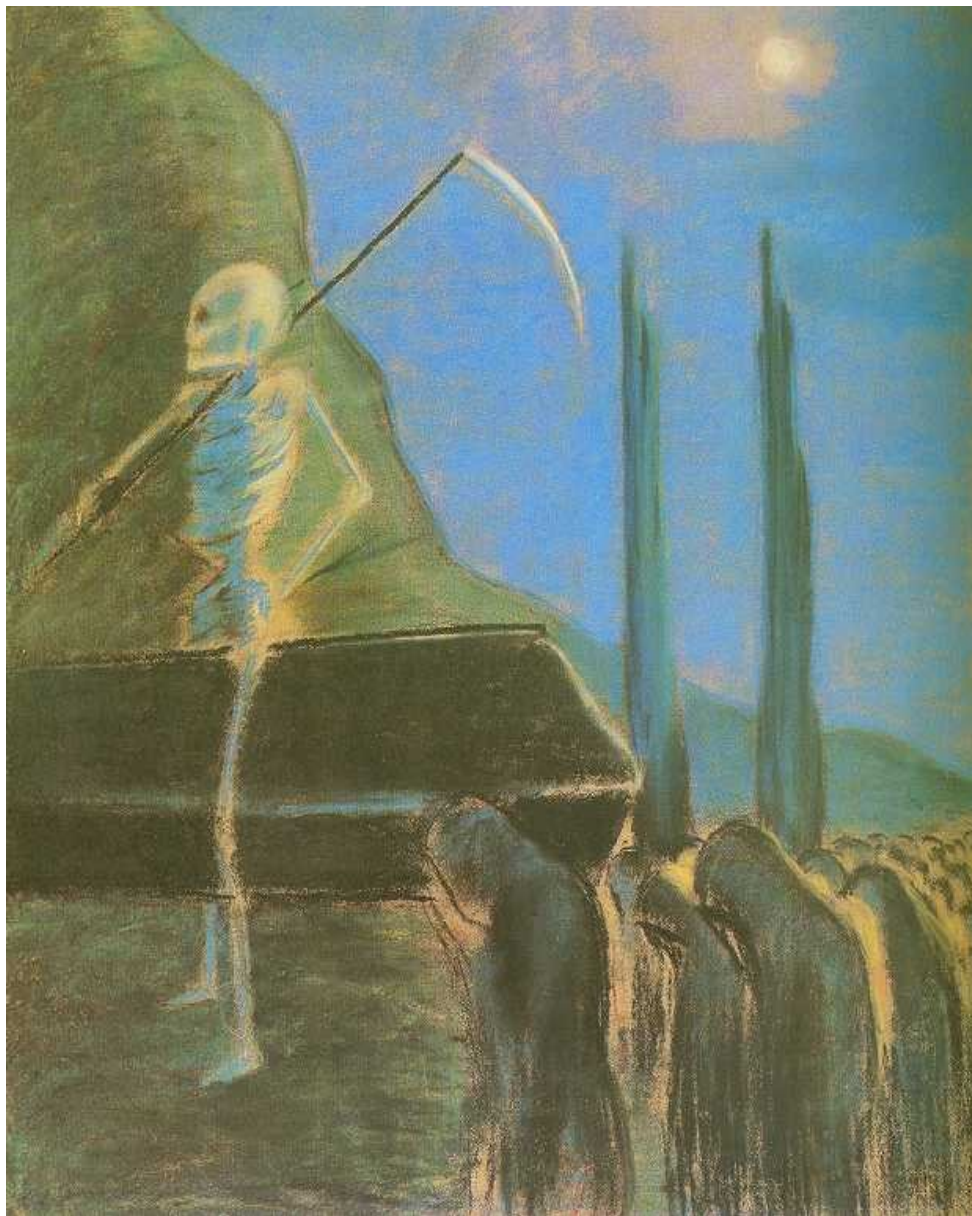
Роззявлює пащеку, хай окуви  
Мене чекають — тільки відси пріч!  
З-поміж сих трупів, що не ждуть обнови!

І з зали вибіг я у ясну ніч.

## XI

Ясна ніч. Не чути грому. Не здригається земля.  
Небо чисте, фіолетом місяць землю освітля.  
Тихо скрізь, лиш дзвони стогнуть десь далеко, на полях  
Вулиця безлюдна, довга, мов набитий сріблом шлях,  
Простяглась кудись без краю просто-просто, мов стріла  
Ряд домів високих в тіні, другий ряд — одна, ціла,  
Нерозривная фаланга сотнями скляних вікон  
Вниз поглипує тривожно: бач, надходить похорон.

Зразу військо йде в дві лави, сумно висять хоругви,  
Білі мундури кроваві і оружжя всі в крові.  
Йде музика полковая, труби, сурми блискотять,  
Та не чути ані згука, хоч, здається, грать хочать.  
Далі коні ряд за рядом в такт копитами січуть,  
Та ні ржання, ні коменди, ані стуку їх не чуть.  
Далі котяться гармати, чорний ще від диму спіж,  
Та пливуть так тихо-тихо, тіні не плили б тихіш.



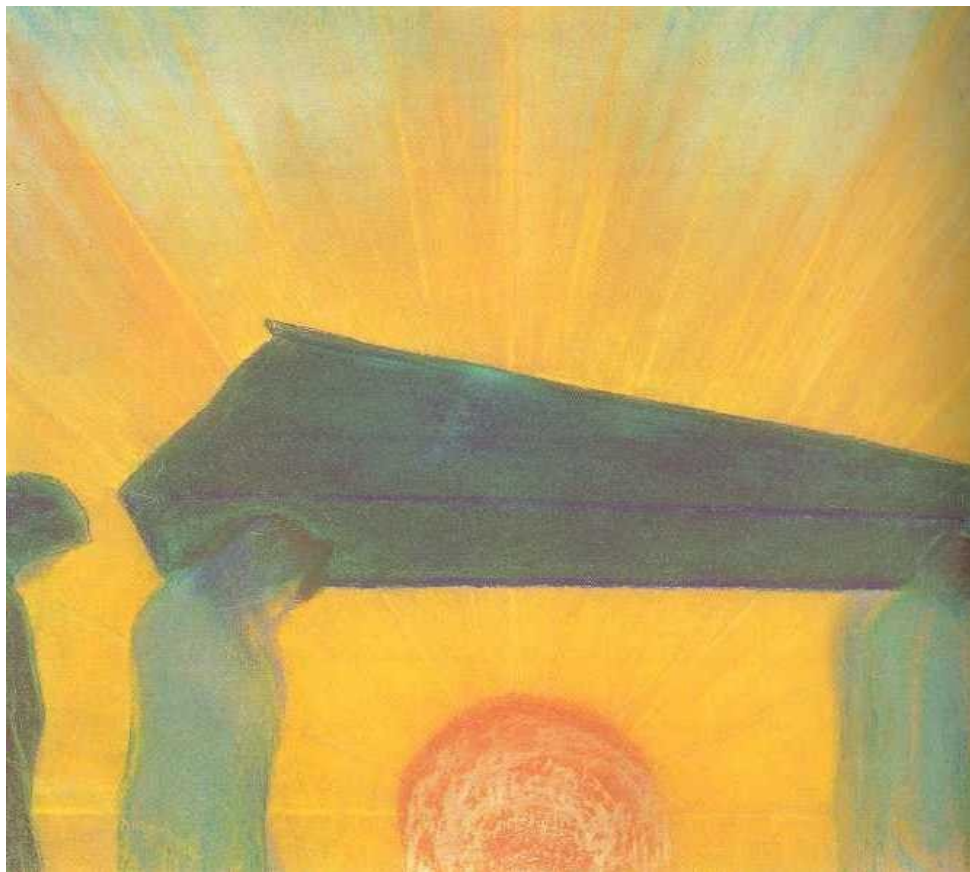
А за ними знов піхота, знов кіннота, наче дим,  
Знов музика, генерали, офіцери, піп один;

А за ним чотири коні, чорні, темний мов туман,  
Тягнуть тихо, наче тіні, величезний караван.  
Він укритий хоругвами, та вінців на нім нема,  
А наверху домовина, таємниця мов німа.  
Величезна, чорна — тільки металеві окуття  
Блискотять — остатні іскри знівченого життя.

Ані жінка, ані мати, ані діти, ані рід  
Не ступа за караваном, не рида мерцеві вслід,  
Але йде юрба велика, що й кінця їй не видать:  
Ті волосся рвуть <на> собі, сі, мабуть, хотять ридать,  
Руки ломлять, б'ються в груди, виски п'ястями товчуть;  
Але тихо! Ні ридання, ані шелесту не чуть.  
Наче мла пливе лугами, мов ріка з глибоких плес;  
Тільки дзвони все голосять, зорі глипають з небес.

І почув я жаль великий за мерцем таємним тим,  
Що така народу сила тихо так іде за ним.  
І почув я, що чимсь близький він мені, що к тим юрбам,  
К похоронному походу прилучиться мушу й сам.  
І почув я, що на серці мені важко, тисне груди,  
Наче в сьому похороні винуватий я чим-будь.  
«Хто ж сей мрець?» — хтів я спитати, та боявся, що згрішу  
Що сповню великий злочин, перервавши сю тишу.

Але в серці те питання все клубилося, мов гадь:  
«Хто ж сей мрець, кого такі маси вийшли проводжать?  
Хто ті люди, що, здається, сотні тисяч їх ідуть,  
Ані гомону, ні стуку, ані шелесту не чуть?»  
Дарма зиркаю в їх лица: щось знайоме є у всіх,  
Та якийсь серпанок білий заслоняє риси їх.  
Де в кого отверті очі, та без блиску, мов скляні;  
Та затулені у інших, мов ідуть в глибокім сні.



Величезний хід той суне, суне тихо, наче мла;  
Вулиця глуха, безлюдна, проста-проста, мов стріла.  
Два ряди домів без прорви, наче гвардія німа,  
І здається, ані краю, ні кінця їм десь нема.  
«Хто сей мрець?» — клубиться в серці те питання, наче гадь.  
«Хто сей мрець?» — свого сусіди врешті зваживсь я спитать.  
Не підводячи обличчя, не розплющивши очей,  
Відповів сусід мій глухо: «Мирон, Мирон мрець отсей».

«Мирон, Мирон!» Що за Мирон? Все сказати би волів!  
Але чом же серце в мене похололо від тих слів?

Чом уста мої поблідли, і трясуться, і мовчать,  
Мов отсе на них прибито вже смертельну печать?  
Я підводжу очі вгору: ось вже й вулиці кінець;  
Величезна чорна брама, а на ній з огнів вінець;  
Під вінцем огнистий напис блимає, немов ільща:  
«Хто сюди ввійде, надію най навіки попроща».

## ХІІ

Хрести, хрести, хрести в вінках тернових  
Без написів, лиш огник, що горить  
На кождім гробі — знак, що там, в дубових

Дошках, чиєсь гаряче серце спить.  
Хрести й огні довжезними рядами...  
Аж на кінці, де на цілець ступить,

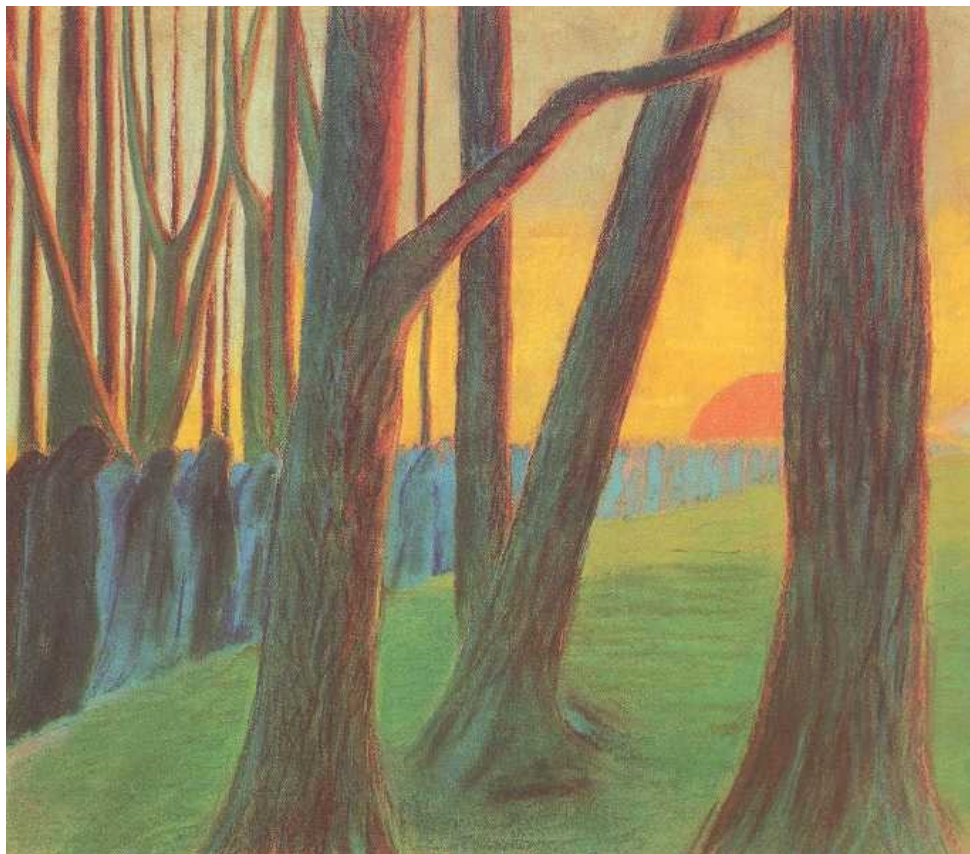
Зівають челюсті нової ями.  
Тут зупинився караван. Весь люд  
Розставився при гробі тім кругами.

І не було жалібних співів тут.  
Зняли із каравану домовину  
І вже край гробу на землі кладуть.

Один із війська виступив на глину,  
На горб, щоб добре всім його видать,  
І рік, схиливши голову в долину:

«Позвольте, панове, річ держать?»  
Немов від вітру колоски на полю,  
Схилились чола. Він почав казати:

«Товариша у боротьбі за волю,  
Войовника, що був проводир нам,  
І сівача, що сів кращу долю,



Будівника, що клав величний храм  
Будущини, ось тут ховаєм нині.  
Як жив, що вдіав — відомо всім вам.

Вмер нагло днесь о північній годині».  
А втім, знизу озвався різко піп:  
«Вмер нагло, кажеш? По якій причині?

Я самовбійці не покроплю гріб».  
«Не самовбійця, — мовив речник стиха. —  
Він впав, як зжятий острим серпом сніп,



З рук зрадника, що й нам накоїв лиха.  
І не кинджалом вбитий, не мечем,  
А словом, що пихою злою диха».

Тут голосним всі вибухли плачем,  
А речник з горбу так сказав по хвили:  
«Прощай нам, брате! Ти своїм плечем

Нас захищав, коли злі бурі били,  
Твій ум показував нам шлях у тьмі,  
Твій приклад в праці додавав нам сили.

Та поки лишимось отут самі,  
Прийми від нас остатнє цілування,  
Остатній цвіт в розставання зимі».

Знов розляглось великеє ридання.  
В труні відбили віко гробарі,  
І почалось остатнєє прощання.

До трупа тислися малі й старі,  
Устами уст мерцевих доторкались  
І кланялись потім землі сирій.

Чи всі вже з братом нашим попрощались?» —  
Знов мовив речник. «Всі вже!» — загуло.  
«Не всі ще! — інші голоси озвались. —

Одного при труні ще не було!  
Он там стоїть він, за хрестом укритий.  
В очах його блищить ще земне зло».

А я тремтів, немов несамовитий,  
При самій думці — цілувать мерця,  
Хоч я не знав ще, хто се й ким убитий.



Та ось юрба мені гукнула вся:  
«Виходь! Виходь! Зближись до домовини!  
І доводи прощання до кінця!»

На крик той я з переляком дитини,  
Без сили й волі власної, ледви  
Ступаючи, ввійшов до середини.

В труну зирнув — і стявся лід в крові,  
Тривога очі виперла із лоба,

Волосся дубом встало з голови.

В труні був я! Так, я, моя подоба,  
Моє лице, мій вираз, все, зовсім...  
І скаменіла вся моя утроба.

«Цілуй! Цілуй!» — реве народ, мов грім.  
Та я і кроку вже не міг зробити  
І на коліна впав при гробі тім.

«Цілуй! Цілуй! — реве народ сердитий. —  
Піднять його! До трупа підвести!»  
І коло трупа впав я, мов убитий.

«Цілуй! Цілуй!» — Не встиг я донести  
Поблідлих уст до трупа, аж у нього  
З очей і уст пустилась кров плисти.

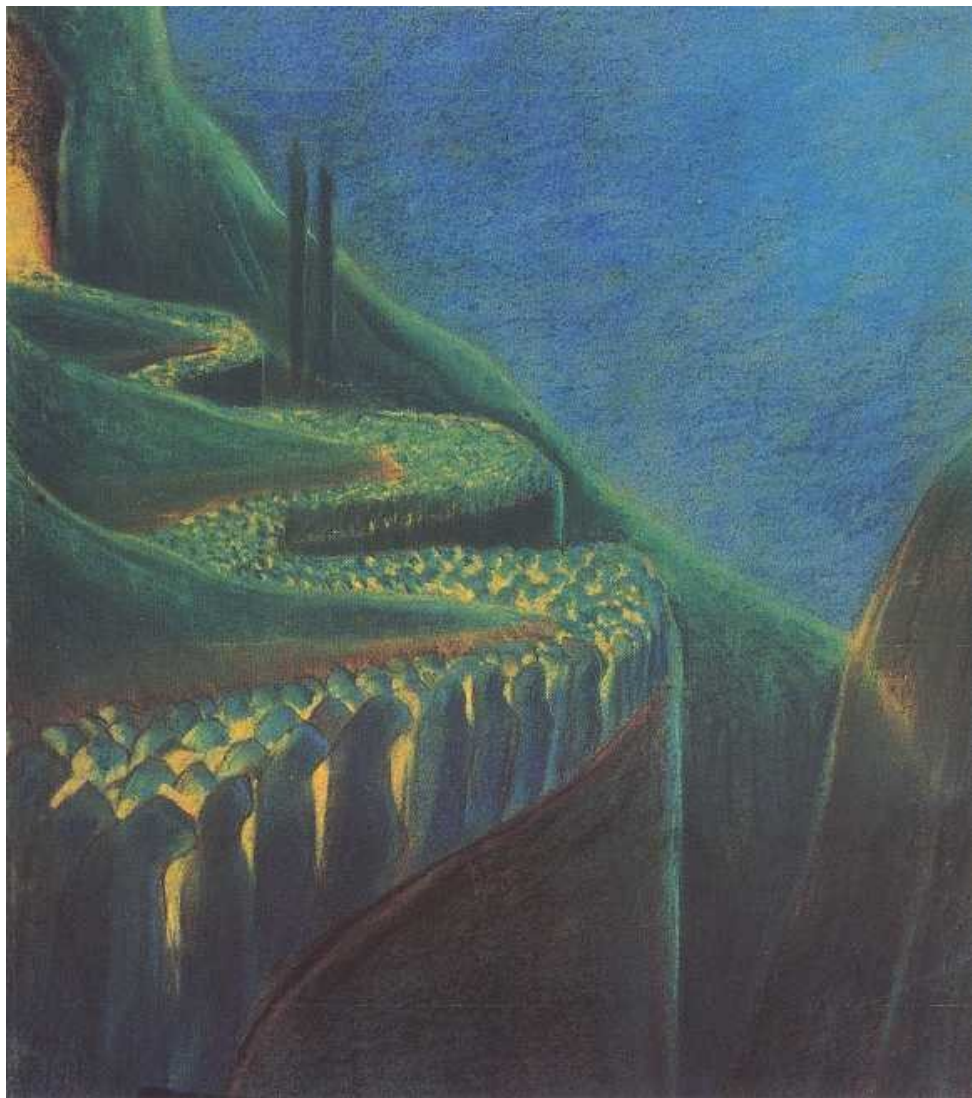
«Убійця!» — крикнув піп край боку мого.  
«Убійця!» — крикнув той, що річ держав.  
«Убійця!» — люд увесь ревноу до того.

«З ним суд у нас короткий, — проказав  
Помалу речник, — з трупом враз в могилу,  
Та так: на вбійці вбитий щоб лежав».

«В могилу з ним! Беріть його на силу! —  
Реве народ. — Валіть його, кладіть  
Труну на нього! Сипте глини, ілу!»

Я був живий. Ще темний небозвід  
До мене моргав зорями-очима,  
Земля ще пахла й яблуневий цвіт.

Та я був труп. Надія вже не блима  
В душі, завмерла воля до життя...  
Кінець іде, ніщо його не стрима!



Простір, і час, і всякі почуття  
Загасли. Темне щось лягло на мене...  
Гуркоче глина... стихло... небуття

Мене пожерло озеро студене.

## ЕПЛОГ

Другого дня знайшли мене на гробі  
Приятелі. Я сильно простудивсь,  
Бо лиш нічну сорочку мав на собі.

Проїшло три тижні, поки пробудивсь  
З гарячки й цілковитої нетями  
І ледве що від смерті відходивсь.

«Якими ти блукаєш манівцями?  
Чого на кладовище ти заліз?  
І хто в сорочці ходить вулицями?» —

Приятелі питали. Що за біс?  
Я спочатку не тямив ні крихітки,  
Хто, як, чого мене туди заніс?

Аж як одужав я, вернули свідки  
Тієї ночі — спомини ясні,  
Пізнав я, як прийшов той страх і звідки.

В ту ніч в важкій задумі при вікні  
Сидів я, серце мучила тривога,  
Важкі питання сунулись мені:

«Чи вірна наша, чи хибна дорога?  
Чи праця наша підійме, двигне  
Наш люд, чи, мов каліка та безнога,

Він в тім каліцтві житиме й усхне?  
І чом відступників у нас так багато?  
І чом для них відступство не страшне?

Чом рідний стяг не тягне їх до свого?  
Чом працювать на власній ниві — стид,

Але не стид у наймах у чужого?

І чом один на рідній ниві вид:  
Безладдя, зависть, і пиха пустая,  
І служба ворогу, що з нас ще й кпить?»

І рій тих дум, неначе мла густая,  
Наліг на душу і розради ждав,  
Та не являлася розрада тая.

А з неба повний місяць заглядав  
На мене й усміхався, білолиций,  
Мене блискучим чаром обкидав.

«Ходи за мною, може, в снів скарбниці  
Знайдеш для себе дещо, синку мій!  
Ходи, скупайся в забуття криниці!

І не дивуйсь, коли знайдеш у ній  
Страхіття деякі та дивогляди, —  
Моя є форма, зміст усе є твій».

Хтів чи не хтів, я мусив сеї ради  
Послухатъ — сильний був старого чар, —  
І в сонне царство вплив я на огляди.

Що бачив там, се вам приношу в дар.  
Не лайте, що не змігся на щось краще!  
Що ж діять! Всі ми ще в тім царстві мар

Усі ми плем'я сонне, і боляще,  
І маловірне, і покус таких  
До нас підходять тисячі щодня ще.

Прийміть сей дар! Крім дум моїх важких,  
Крім болю серця, й сумніву, й розпуки,  
Усе в нім байка, рої мрій палких.

Ті битви, і побіди, й люті муки,  
І кров, і блиск, що тьмив у мене очі,  
І речі ті, і духи ті, і дуки —

Усе те — чари місячної ночі.

## Похорон

### I

Воріло літо в Кемлерію гоні,  
У шлах і ширини дивелі дивелі,  
У морем ширію в дивелі дивелі.

Каміни ширію дивелі дивелі,  
У ширію ширію, ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію.

Кружало ширію, а на ширію ширію,  
На ширію ширію, ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію.

А на ширію ширію, ширію ширію,  
Ширію ширію, ширію ширію,  
Ширію ширію, ширію ширію,  
У ширію ширію, ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію.

А на ширію ширію ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію,  
Ширію ширію ширію ширію.

Сторінка автографа чорнового варіанта поеми І. Франка  
«Похорон»



Вперше надруковано у збірці:  
І в а н Ф р а н к о. Поєми. 1899,  
с. 87-129, з передмовою автора.

Поєма написана в кінці 1890-х років.

Зберігся чорновий варіант початку поєми під тією ж назвою  
(ф. 3, На 206, арк. 50-52).

## ПОХОРОН

Горіло світло в величезній залі,  
У склах іскрилося дощем ряним  
І морем мріло в дзеркалів хрусталі.

Клубами цигар запахуший дим  
Угору вився, мов туман прозорий  
Стояв, і швидше дихалось під ним.

Кругом столи, а на столах, мов гори,  
Наставлено всього, чого лиш міг  
Бажати смак, на все, що ласе, скорий.

А за столами много, много їх  
Сиділо: старці, що під літ вагою  
Гнуть чола, що присипав білий сніг,

І молоді, що з повною жагою  
Ще п'ють життя, і рум'янцем цвітуть,  
І тупають могучою ногою.

А поміж ними й я. Хоч тисла грудь  
Якась грижа нестямна, та сміялись  
Уста й шептав ум-зрадник: будь-що-будь!

У залі гомін, сміх, перекликались  
З стола к столу знайомі, наче град.  
Летіли жарти, дотепи пускались.

Лилось вино, в келішках блискотять,  
Мов хризоліти, золоті напої,  
Ллють жар у кров, уяву вдаль манять.

Мов тіло сили набира нової:  
Старі простуються, руками б'ють  
Об стіл, підносять голос, як за свої

Молодості. А молодіж, мов з пут  
Зірвавшись кінь, і брикаєсь, і б'ється,  
Ірже й про поводи не хоче й чуть, —

Так молодіж гуде, реве, сміється,  
І їсть, і п'є, щоб справдить слово те:  
Пить, поки п'ється, бити, поки б'ється.

О, справдилось те слово золоте!  
Се ж бенкет в честь великої побіди,  
Що ворогів, неначе пил, змете!

Ось ті, що тут їдять за два обіди,  
Недавно в бою наставляли грудь,  
В рядах стояли, наче литі з міді.

Ось ті, що так тепер сердечно п'ють,  
Недавно лить збирались кров ворожу  
І трупом слать собі до слави путь.

Страшна була війна. Мов помсту божу,  
Її заповідали здавна: чернь  
Знімесь, законів зломить огорожу!

Мов з жита хопту, мов із ниви терн,  
Так виполе всю дармоїдів зграю,  
Батьківських сліз і прадідівських скв<ерн>,

І кривд, і ганьб на внуках пошукає.  
По всім ладі суспільнім, мов косою,  
Пройде, і все в одну стерню зрівняє.

Так песимісти каркали, осою  
Бриніли, аж обридло слухать їх,  
Аж найсміліших жах проймав порою.

Та ось прийшла пора: з-під темних стріх,  
З шинків, із нор, із подиння, із гною  
Знялась та чернь. І що ж? Попросту сміх!

Мов листя, гнане бурею страшною,  
Вона без зброї, без ладу й ума  
Розпирслась. Встид і називать війною  
Сю прогулку.

Там же (ф. 3, № 366, 367, 368) зберігаються і три прозові уривки під тією ж назвою. Два з них (№ 367, 368) змістом нагадують початок поеми. Третій пов'язаний з ними лише внутрішньо, темою «зрадництва». Конкретні ж ситуації та характер розвитку дії тут зовсім відмінні. Очевидно, всі наявні уривки були спробами прозової розробки теми, поставленої у поемі.

Всі три уривки вперше були опубліковані М. Возняком у журналі «Радянська література», 1941, № 3, с. 209 — 215 (передрук: Іван Франко. Твори в двадцяти томах. Т. XII. К., Державне видавництво художньої літератури, 1953). Публікація супроводжувалася статтею, в якій робиться спроба з'ясувати джерела поеми.

Подається за першодруком.